بررسی واقعه غدیر در شعر شاعران مسیحی ـ دکتر حسن مجیدی ، زینب شریفان
فصلنامهٔ تخصّصی مطالعات قرآن و حدیث **سفینه**
سال دهم، شمارهٔ ۳۸ «ویژهٔ علامه امینی»، بهار ۱۳۹۲، ص ۱۲۱ ـ ۱۳۶

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

بررسی واقعه غدیر در شعر شاعران مسیحی

حسن مجیدی*
زینب شریفان **

چکیده: از نخستین لحظاتِ پس از رویداد مهم غدیر، سرودن شعر در مورد آن آغاز شد. این رویداد در صدها قطعه شعر انعکاس یافت که بخش مهمی از کتاب *الغدیر* علامه امینی، گزارش این تلاش مستمرّ ادبی در طول چندین قرن است. برخی از این شاعران، مسیحی بوده و هستند که شعر آنها اهمیت خاصّی دارد. امینی چند تن از آنان را در ضمن شاعران غدیریه سرا شناسانده است. امّا پس از نشر *الغدیر* و به ویژه پس از رحلت علامه امینی، گروه دیگری از شاعران مسیحی به خیل غدیریه سرایان پیوسته‌اند. نگارنده در این گفتار، احوال و اشعار چند تن از آنان را گزارش کرده است: پولس سلامة، عبدالمسیح انطاکی، جورج شکور، جوزف هاشم، سعید عقل.

کلید واژه: غدیر خم ـ ادبیات عرب/غدیریه‌های شاعران مسیحی/ سلامة، پولس ـ شعر غدیر/انطاکی، عبدالمسیح ـ شعر غدیر/شکور، جورج ـ شعرغدیر/هاشم، جوزف ـ

---

*. استادیار دانشگاه حکیم سبزواری

**. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه حکیم سبزواری

شعرغدیر/عقل،سعید- شعرغدیر.

مقدمه

غدیر، حساس‌ترین مقطع اسلام است که در آغاز شکوفایی، دین خدا را از خطر حتمی دشمنان داخلی و خارجي در بعد فکری و معنوی نجات داد، غدیر صراط است . با ایمان به غدیر می‌توان از این صراط گذشت.(انصاری، ۱۳۸۴،ص،۱۱).
حادثه غدیر حادثه سطحی، آسان و گذرا نیست، بلکه در مجرای دین اسلام و مسیر طولانی آن، عمیق‌ترین واقعه به شمار می‌رود. از این رو ذکر آن در عرصه‌های مختلف اسلامی و پژوهش‌های دینی واجب و ضروری است؛ زیرا بیعت غدیر مسأله‌ای است که با ذات دین اسلام و اصل وصایای پیامبر(ص)مرتبط است. پس این حادثه با قدرت و تأثیر بسیار خود می‌تواند به همهٔ مراتب اندیشه، پژوهش و شناحت مسلمانان و یا اندیشمندان و ادیبان مسیحی‌که به اندیشه و تاریخ اسلام عنایت دارند، راه یابد(انور هیفا، ۲۰۱۰م،ص، ۶۱۳).
علی(ع)، امامی است که خداوند و رسولش (ص) خواستند تا برای همیشه در مقام هدایت‌گر مردم به سوی چیزی باشد که محمد(ص)، پیام‌آور و فراخوان مردم به سوی آن بود. او همان امامی است که رسول خدا (ص) در روز بزرگ غدیر، شعله هدایت فروزان یافته با نور ولایت را به او سپرد، تا همگان بدانند که علی(ع)به حق، پیشوا و جانشین شرعی و نمایانگر حجت عظیم خدا بر ایشان است (همان،ص،۶۳۲).
با مروری بر دیوان‌های سرایندگان معاصر عرب، ملاحظه می‌شود که بسیاری از این شاعران نسبت به بزرگداشت یاد غدیر و به نظم کشیدن ماجرای آن نغمه سرایی کردند. و اشعاری در پذیرش ولایت حضرت و برگزیدن راه او و تأکید بر محبت و دوستی ایشان، سرودند.شاعران مسیحی لبنان(بولس سلامه، عبدالمسیح انطاکي،جوزیف هاشم، جورج شکور، سعید عقل) هم از این قاعده مستثنی نبوده و اشعار فراوان و زیبایی مربوط به واقعه غدیر سرودند.
کارهایی دیگر که در زمینه شعری این شاعران انجام شده می‌توان به: پولس سلامه

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

شاعر الغدیر وکربلا في زمن الاخیر از کمال سیّد ، رسالهٔ *بررسی و تحلیل و مقایسه منظومه حماسی عید الغدیر بولس سلامه* با ملحمة عبد المسیح انطاکی از دکتر نوری و *بررسی ویژگی‌های حماسه در عید الغدیر بولس سلامه* از علی صابری اشاره کرد. باید دانست که علامه امینی در کتاب گرانقدر *الغدیر*، به برخی از این شاعران و آثار ادبی آنها اشاره کرده، اما نه به شکل مستقل، بلکه در خلال گزارش ادبیات غدیر. بعلاوه از زمان انتشار *الغدیر* تاکنون، شاعران مسیحی دیگری در زمینهٔ غدیر، شعر سروده‌اند. در این مقاله، کوشش شده آثار گروه اول در کنار گروه دوم، به صورت گفتاری مستقل عرضه شود تا برای تکمیل پژوهش‌های علامه امینی پژوهشگران را به کار آید. همچنین در این مقاله سعی بر آن است تا با بررسی اشعار این شاعران ببینیم که چه مضامین و موضوعاتی را در ترسیم صحنه غدیر بدان اشاره کرده‌اند؟ با تکیه بر منابعی چون: *الامام علی فی فکر مسیحی المعاصر*، *ملحمة الامام علی*، و گزیده‌ای از اشعار شاعران به پاسخ این سوال می‌پردازیم.

غدیر از صدر اسلام تاکنون

توجه به مسأله غدیر، سابقه دیرینه و طولانی دارد. اولین قدم را شاعر زبر دست عرب حسان بن ثابت برداشت که با اجازه رسمی پیامبر در حضور مردم اشعاری را که در باره غدیر خم سروده بود را خواند:

فقالَ له: قُم یا علیُّ فإنَّني رضیتُک من بعدي إماماً و هادیاً
فمَن کنتَ مولاهُ فهذا ولیُّهُ فکونوا لهُ أتباعَ صِدقَ مَوالیا
هناک دعا اللهمَ والِ ولیَّه وکن للذي عادي علیاً معادیاً

(عبدالهی، ۱۳۸۳،ص،۱۲۳)

غدیر در آیینه شعر شاعران مسیحی

یکی از موضوعات بسیار مهمي که شاعران مسیحی از جمله : پولس سلامه، انطاکی، جورج شکور، جوزیف هاشم و سعید عقل در اشعار خود بدان اشاره دارند، پرداختن به ماجرای غدیر و موضوع جانشینی حضرت علی(ع) می‌باشد.

الف. پولس سلامه

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

پولس سلامه ادیب و شاعر مسیحی لبنان به سال ۱۳۲۰ه.ق متولد شده در مدرسه حکمت و دانشگاه یسوعیه بیروت به تحصیل علم پرداخته و به شغل روز نامه نگاری اشتغال داشته است. سرانجام در سال ۱۳۹۹ در بیروت درگذشت و در روستایش به خاک سپرده شد. از او آثاری در نظم و نثر به جای مانده است. وی در زمان حیات خود قصیده مفصلی را با عنوان *علی و الحسین* و بعد قصیده مفصلتری را در ۳۵۰۰ بیت در یک کتاب ۳۰۰ صفحه‌ای به نام *عید الغدیر* منتشر ساخت که موجب استقبال و تقدیر بزرگان علمای شیعه از قبیل مرحوم آیت الله سید شرف الدین قرار گرفت (کحّاله،بی‌تا،ج،۱ص،۴۵۱). و چنان که نوشته‌اند در ۱۵ سالگی که منصب قضاوت را بر عهده داشته است به عدالت و بی‌طرفی مشهور بوده است (نوری، ۱۳۹۰،ص،۵۴).

ابتدا استاد سلامه از اتفاقاتی که برای پیامبر(ص) در حالتی که ایشان در بستر بیماری بود، سخن می‌گوید، که گروهی از صحابه بر گرد او حلقه زده بودند. بیان می‌کند که پیامبر (ص) فرمودند: که برایم قلم و دوات بیاورید چرا که می‌خواهم مطلبی ارزشمند بنویسم. نوشته‌ای که با آن، مسلمانان پس از من گمراه نگردند، این نوشته مهمی است که خداوند مانع از تغییر و تحریف آن می‌شود.آنان که بر گرد او بودند، پاسخش را ندادند و در حالی که از سختی‌ها و گرفتاری‌ها به تفصیل سخن می‌گفتند، او را ترک کردند:

قالَ: آتوا بِمرقم و دواةٍ إنني منشيءُ كتاباً جليلا
لا تضلّونَ بعدَه، فهو سِفرً يَمنَعُ اللهُ نصّه أن يَحولا
لم يجيبوه لِلَّذي رامَ بَل راحوا مُفيضينَ في الشِّقاقِ طَويلا

(سلامه، ۱۹۹۰م،ص،۱۳۴)

استاد جرج جرداق نویسنده مسیحی مطلبی را که پیامبر بر زبان جاری کرده‌اند اینگونه یاد آور شده‌اند: پیامبر(ص)فرمود:«شما را به چیزی رهنمون خواهم شد که

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

اگر آن را بدانید و عمل کنید، هلاک نمی‌شوید، ولی و سرپرست شما خدا و پیشوای شما علی بن ابی طالب (ع) است پس خالصانه پیرو و یاور اوباشید»
(جرداق،۱۹۵۸م،ج۱،ص۶۲).

«نمونه دیگری درگزینش علی به جانشینی را،درکنار بستر رحلت وگردآمدن مسلمین به عیادت آن حضرت می‌بینیم که چون درگذشت خود را نزدیک دید، اراده فرمود که با نگارش نامه‌ای خلافت علی را چنان محکم و مسلم سازد که هیچ کس را توان تغییر و انکار آن نباشد. اما پیداست که دیگرانی که از همین امر می‌ترسیدند، می‌کوشیدند که انجام چنین کارهایی که زمینه رسیدن علی را به خلافت آماده می‌ساخت،خودداری کنند. همهٔ راویان آورده‌اند که پیامبر دوات و قلم خواست تا نامه‌ای برای مردم بنویسد که هرگز گمراه نشوند. یکی به اطاعت امر پیغمبر از جا برخاست اما پسر خطاب(عمر) نه تنها او را برگرداند بلکه گفت پیغمبر هذیان می‌گوید! و مقصودش این بود که متوجه سخن نیست!!!»(معروف الحسینی، ۱۳۶۱،ص۱۸۹).

شاعر پس از بیان این مقدمه کلام خود را درباره حجة الوداع و نیز به مسألهٔ نزول جبرئیل بر پیامبر (ص) می‌پردازد، وقتی که آمده بود تا پیامبر پیام آسمانی را درباره ولایت علی(ع) به مردم برساند:

آن روز که از حجة الوداع بزرگ بازگشت و حاجیان از شدت تراکم چون دریا موج می‌زدند. جبرئیل آمد وگفت: ای نبی خدا پیام پروردگارت راکسی که یاری دهنده و پناه دهنده توست، به مردم برسان. تو از آسیب مردم در امانی پس حجت‌های آسمان را برایشان نمایان و آشکارکن. و این دین خدا راکه پیامی جاودان و حجتی برای همه زمان‌هاست را منتشرکن:

عادَ مِن حجّة الوِداعِ الخطيرِ و لفيف الحَجيج بحر يَمورُ
جاءُ جِبرئيلُ قائلاً « يانبيَّ اللهِ بَلّغ كلامَ ربِّ مُجيرِ»
«انت في عِصمةِ من الناس فانشُر بيّناتِ السماءِ للجمهورِ»
«و أذِعها رسالةَ اللهِ وحياً سَرمدياً و حجةٌ للعصورِ»

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

(سلامه، ۱۹۹۰م ص،۱۲۴)

این بیت‌ها به آیه ۶۷ سوره مائده اشاره دارد.

سلامه در قسمتی دیگر از ابیات خود سخن پیامبر را که هزاران نفر به او چشم دوخته و گوش سپرده‌اند به تصویر می‌کشد:

ای مردم همانا خدا سرپرست شما و نیز سرپرست یاور و پشتیبان من است. پس، از بدو هستی تا منتهای وجود، من ولی شمایم.پروردگارا هر کس که من مولای اویم، بی تردید علی مولای اوست. بارالها، دوست‌داران پسرعمویم را دوست بدار و هم پیمانان یاورم را یاور باش. با دشمنان او دشمن باش و هر انسان ضعیف و پست و پلید را خوار و ذلیل کن. از راه حق گمراه نشوید وپس از من به‌کتاب خدا، عترت من و امیر المؤمنین توسل جویید:

« يا أيُّها الناسُ، إنّما اللهُ مولاكُم و مَولايَ ناصري و مجُيري»
«ثُم إني وليُكم مُنذُ كان الدهرُ طفلاً حتي زَوال الدُهور»
« يا الهي مَن كنتَ مَولاه حقاً فعليٌ مَولاه غيرَ نَكير»
« يا الهي والِ الَّذينَ يُوالونَ ابنَ عمّي وانصُر حَليفَ نصيري»
«كُن عدُواً لمن يُعاديه و اخذُل كلَّ نكسٍ و خاذلٍ شَرير»
«لا تُضلّوا و استَمسكوا بِكتاب اللهِ بعدي بِعترتي بالاميرِ»

(همان،ص،۱۲۸)

سلامه بعد از اشاره به سخنان پیامبر و جمله معروف« من کنت مولاه فهذا عليٌ مولاه» در پاسخ به کسانی که ممکن است تأویل نادرست از سخن پیامبر(ص) نمایند و یا خود را به نادانی بزنند چنین می‌گوید:

بثّ طه مقالةً في عليّ واضحاً كالنهارِ دونَ سُتورِ
لا مجازَ و لا غموضَ و لَبسٌ يستحثّ الأفهامَ للتفسيرِ

(همان:۱۱۳)

(پیامبر سخنی را در مورد علی فرمود که مبهم نبود، بلکه همچون روز، آشکار بود. در سخن پیامبر(ص) نه مَجازی بود و نه ابهام و تردیدی که خردها را به تفسیر آن بر

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

انگیزد).

البته این استدلال سلامه پیش از او در شعر شاعران شیعی نیز آمده است. شاعر شیعی« مفجع بصری» می‌گوید:

لم یَکُن أمره بدوحاتِ خمٍّ مشکلاً عن سبیلِه ملویّاً!

(نوری و حسینی،۱۳۹۰،ص،۶۸)

فرمان پیامبر (ص) در سایه سار غدیر خم (برای جانشینی علی﵇ امری مبهم و پیچیده نبود.

در ادامهٔ قصیده،سلامه با تعبیری شاعرانه ادامه می‌دهد:

عیدُک العیدُ یا علیُ فإنّ یص متُ حسوداً أو طامسٌ للبدورِ

تنطقُ البیدُ ناثراتِ علیَ الصَح راءِ شیئاً من کلِّ زهرٍ نضیرِ

وتحولُ النُجومُ في اللیلةِ الزَه راءِ لسناً فِضیّةَ التعبیرِ

ینشرُ الوردُ طیبَ ذکرِکَ فَوحاً فعلیٌّ مرجعٌ في العُطورِ

في النسیمِ الریانِ في بَسمةِ الإص باحِ خَفّت علي الجُمانِ النثیرِ

(سلامه،۱۹۹۰م،ص،۱۱۳)

عید تو عید است ای علی، هر چند که حسود یا محوکنندهٔ ماه‌ها ساکت نشیند! بیابان‌ها لب به سخن می‌گشایند در حالی که بر صحرا زینتی از هر شکوفه تازه می‌پراکند. وستارگان در شب درخشان زبانی می‌گردند که بیانی نقره فام دارند.گلها بوی خوش یاد تو را می‌پراکنند، پس علی در رایحه گلها تکرار می‌شود. در نسیم نمناک و در لبخند سپیده دم که آرام بر مرواریدهای پراکنده می‌گذرد.

با نگاهی به اشعار سلامه پیرامون واقعه غدیر متوجه می‌شویم که ایشان با بیان این موضوع نسبت به آن بی‌توجه نبوده و حتی به بیانات پیامبر قبل از رحلت ایشان نیز پرداخته است.

ب. عبدالمسیح انطاکی

عبدالمسیح انطاکی یونانی الاصل است. یکی از اجداد او در انطاکیه سکونت داشته، و سپس خانواده‌اش در سال ۱۱۶۳ه به حلب مهاجرت کردند. در حلب رشد

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

یافت. بعضی از امرای عرب و دیگران را مدح می‌کرد و از آن‌ها صله و پاداش دریافت می‌کرد.چندین مجله منتشر کرد که از آن جمله: مجله *الشدور* را در حلب منتشر کرد، پس از آن به مصر مهاجرت کرد و مجله *العمران* را در آن‌جا منتشر کرد(زرکلی ،۱۹۶۰م،ج۴،ص۱۵۳).

عبد المسیح انطاکی در اول فوریه سال ۱۹۱۷م. سرودن قصیده‌ای هائیه‌ای زیبا و طولانی را درباره مولای متقیان امیر المؤمنان علی (ع) آغاز نمود و در سی‌ام سپتامبر سال ۱۹۱۸م. آن را با ۵۵۹۵ بیت به پایان رسانید. این قصیده متضمن حوادث تاریخی زمان امام علی(ع) از هنگام ولادت تا شهادتش می‌باشد. ناظم پس از سرودن این قصیده مدت دو سال را به شرح و تهذیب و تعلیق بر آن گذراند، آن گاه در سال ۱۹۲۰م. خود به طبع آن همت گذاشت این قصیده به *ملحمه الامام علی(ع)* ویا *العلویه المبارکه* شهرت دارد (انطاکی،۱۹۹۱م،ص۷).

اما ادیب شاعر عبدالمسیح نیز حادثه غدیر و همهٔ ماجرای آن را از زبان شعر در حماسه شعری خود ترسیم کرده است. انطاکی در ابتدا تصویر آغازین مربوط به پیش از اعلام خبر مهم جانشینی حضرت علی(ع) را این گونه توصیف می‌کند: حضرت محمد(ص) آخرین حج خود را به نیکی ادا کرد در حالی که به همراهی حجاج به خانه برمی‌گشتند، در محلی به نام غدیر خم توقف کردند تا اندکی آرام بگیرند و استراحت کنند چراکه راه او را رنجور و ناتوان ساخته بود:

أفاضَ أحمدُ من حجِّ الوداعِ و معه الناسَ قد رجعت تبغي مثاويها
حتي إذا أنزلت للإستراحةِ في (غديرِ خمِ) كان السيرُ مُعييها

(انطاکی، ۱۹۹۱م،ص۲۱۲)

انطاکی با این مقدمه به ذکر خطبهٔ بلند پیامبر(ص) پرداخته و این که چگونه پس از آن علی(ع) را خواست تا به همهٔ مسلمانان اعلام بدارد که او جانشین پیامبر پس از خویش می‌باشد:

پیامبر به علی(ع) که درکنارش نشسته بود، روی کرد. دست راست او را بالاگرفت و گفت: هرکس که من مولای اویم، اکنون علی مولای اوست ومن این آرزو و

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

خواسته‌ام را آشکارا و واضح بیان می‌کنم. شاعر در ادامه بیان می‌کند که پیامبر (ص) در این هنگام دست به دعا گشودند و فرمودند: بار الها دوستان علی را دوست بدار و از کینه ورزانش بیزار باش. و به هر کسی که در راه او می‌کوشد توفیق عنایت بفرما. سپس پیامبر، خدا را قسم داده که تو را به قدرتت یاوران پرهیزکار و یاران صادق علی(ع) را یاور باش. و تو را به عدالتت آنان را که خیال ذلت او را در دل می‌پرورانند،(قصد دارند) آنان را خوار و ذلیل بگردان:

ومالَ للمرتضي الثاوي بجانبه — وكان يُمسک يَمناه و يُعليها
و قالَ:مَن كنتَ مولاهُ عليٌّ له — مولي و رعناي ذي بالهجرِ أبديها
و قالَ لا همَّ من والي عليکَ — وا له و أعتداؤه أنتَ المَعاديها
أحبِب محبّيه و ابغِض مبغضيه — ومن سَعَت إلي فضلِه وَفّق مَساعيها
وانصُر بحولِک قوماً عن تُقي — نَصرت راياته و الأُلي بالصدقِ تُرييها
واخذُل بعدلِک يا ربّاه أنفسَ من — نَوت له الخذلةَ السوءىَ مُطاويها

(همان، ص،۲۱۵)

انطاکی این ماجرا را به تصویر می‌کشد که پیامبر به همراه مسلمانان در محلی به نام غدیر خم توقف کردند موضوع جانشینی را اعلام کرد وپس از آن دست علی را بالا برد و فرمود: هر کس که من مولاي اویم علی نیز مولای اوست. به تصویر می‌کشد.حماسهٔ ارزشمند انطاکی شامل ۵۵۹۵ بیت می‌باشد که تنها این چند بیت را مربوط به واقعه غدیر برگزیدیم.

ج. جورج شکور

جورج شکور متولد ۱۹۳۵م شاعر و استاد ادبیات عرب دانشگاه بیروت است که از او کتاب‌ها و مقالات متعددی به چاپ رسیده است. از دیوان‌های شعری او می‌توان به« *وحدها القمر*» و « *زهرة الجماليا*» اشاره کرد.(الجبوری،۲۰۰۳م،ج۲،ص،۹۰)

جورج شکور به اهل بیت (ع) علاقهٔ خاصی دارد و دو منظومهٔ شعری با نام‌های «*ملحمة الامام علی*» و « *ملحمة الامام حسین(ع)*» دارد. وی در *ملحمة الامام علی (ع)*به حوادث بعد از فوت پیامبر (ص) و مظلومیت امام (ع) اشاره

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

می‌کند(نوری، ۱۳۹۰،ص،۴۶).

جورج شکور نیز واقعه غدیر را چنین توصیف می‌کند: در آخرین حج پیامبر، خلایق از هر سو، در محلی به نام غدیر خم گرد پیامبر (ص) را گرفتند تا سفارش و سخن شرافت و بزرگواری ایشان را بشنوند. و آنگاه جبرئیل آن پیام حساس و سرنوشت ساز(تبلیغ و دعوت به دین) را به پیامبر رساند: ای رسول خدا، این وحی از جانب پروردگار توست آن را به مردم برسان و تو برای این کار بهتر و شایسته‌تری. پیامبر در آن روز پیامی را بر زبان جاری ساخت که روزگاران پس از او آن را تکرار کرد:

ونَزلوا هُناک علي الغَديرِ ليَسمَعوا تلکَ الوصيّةُ من كلامِ خطيرِ
و أتاه « جبريلُ»، الملاکَ سورة حَمَلت من التّأييدِ و التّبشيرِ
بَلّغ، فأنتَ رسولُ ربّکَ، صادقاً وحيَ الإله، و أنت خيرُ جدير
لَفَظَ الرّسولُ رسالةً علويّةً وسَما يُردّدها لسانُ عُصور

(شکور،۲۰۰۶م،ص،۳۲۵)

شاعر در ادامه ابیات گفت‌وگو و سخنان پیامبر با مردم حاضر در جمع را بیان می‌کند. اما آنچه که در این‌جا مد نظر است بیانات پیامبر اکرم (ص) مربوط به مسألهٔ جانشینی و ولایت امام علی (ع) می‌باشد. شاعر چنین می‌سراید:

پیامبر در ادامه سخنان خود افزود: خدا مولای من است و من همدم و مولای شما مؤمنان هستم. علی کیست؟ علی جان من است، همان‌گونه جان من نیز از علی است. او جانشین و یاور من است. و من درکنار حوض به او خواهم رسید، حوضی که سرشار از جام‌هایی از نقره و عطرهای خوشبو و برگزیده است. و آن‌جا از شما خواهم پرسید که آیا امر امیر مرا با آیات قرآن پاس داشته‌اید یا نه؟

فأضافَ: مولايَ الإله، و انّني للمؤمنينَ صَحابَتي و عَشيري
و عليٌّ منّي، ما عليٌّ؟ مثلما أنا منه، و هُو خَليفَتي و وَزيري
و سَتُلتقي يوماً، علي الحوضِ الّذي كأساتُه من فضّةٍ و أثيرٍ
و هُناک، أسألُهم: تَري حَفِظوا معَ الأياتِ مِ القرآنِ أمرُ أميري؟

(همان)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

سروده‌های جورج شکور این موضوع، مشابه با مضامین شاعر انطاکی بوده وی در بیان این ماجرا روز غدیر خم را به تصویر می‌کشد.

د. جوزف هاشم

وی متولد سال ۱۹۳۷ است که برای تحصیلات ابتدایی دوره متوسطه به مدرسه الحکمة در بیروت آمد و آنگاه در رشته ادبیات عرب در دانشگاه سن ژوزف فارغ التحصیل شد. او در آغاز جوانی علاوه بر تدریس و نویسندگی و روز نامه نگاری با عضویت در حزب کتائب به فعالیت‌های سیاسی پرداخت.

(زائری،۱۳۸۹،ص،۱۱۹) او همچنین شاعر و وزیر سابق لبنانی است که به تدریس نیز اشتغال داشت. از دیوان‌های شعر اوست:« *حجر علی الصخر*»،« *ضوءعن الضوء*»،« *نسیم الطیب*». از آثار دیگر او:« *صوت لبنان في حرب السنتین*».« *الفارابی*»،(یعقوب،۲۰۰۴م، ج۱،ص،۲۹۶)

شاعر مسیحی دیگر جوزف هاشم نیز، در آغازکلام خود در بارهٔ بیعت غدیر، حالت درونی مسلمانان حاضر در غدیر را توصیف می‌کند که آن‌ها از رحلت زود هنگام و نزدیکی ساعت کوچ پیامبر با خبر شده بودند. وی در آغازکلام خود می‌گوید:

کاروان‌های حجاج به غدیر خم رسیدند و در آن‌جا توقف کردند و پیامبر(ص) ندا در داد. در صدایش نغمه‌ای حزن آلودی بود و نوای تشهدی که تسلیم در برابر حق بود آن نغمه‌ها به گوش می‌رسید . لحظه وداع نزدیک شد، همچنان که جبرئیل نزدیک شد و آیات الهی را همراه با خبری خوشحال کننده فرود آورد:

هلَّ الغديرُ بأسرابِ الحجيج، وما تباطأَ الرّكبُ، يشدو في مسيرتِه
في صوتِه نغماتُ الحزنِ يخنقُها رجعُ التشهّدِ، إذعاناً لسُنّتِه
دنا الوداعُ،كما الّروحُ الأمينِ دنا ينزِّلُ الآيَ مغموراً بفرحتِه

(جوزف هاشم،۲۰۰۶م،ص،۳۵۸)

جوزف هاشم پس از مقدمه کوتاه خود، درباره فضای کلی که قبل از اعلان خبر مهم ولایت علی(ع) بود، بیان می‌کند که چگونه پیامبر (ص) با اشاره به علی (ع) بیعت جاودان خود را با آن حضرت اعلام می‌کند. استاد هاشم با زبان شعری گویای خود

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

سخنان پیامبر (ص) را چنین به نظم در آورده است:

ای جماعت، در زیر لوای علی گام زنید، زیرا او سرور و مولای هرآن کسی است که من مولای اویم. دوست‌دار او دوست خدا و دشمنش دشمن خداست ودرگمراهی به سر می‌برد. امروز دینتان راکه اسلام است، کامل گردانیدم، پس خدا را به پاکی یاد کنید زیراکه نعمتش بر شما تمام شد:

«وليٌّ من كنتُ مولاه» و سيِده يا أيّها القومُ سيروا تحتَ رايتِه
يُحبُّه من أحبَّ اللهَ، يُبغضُه من أبغضَ اللهَ، يَقضي في ضلالتِه
أليوم أكملتُ، يا اسلامُ، دينَكم فسبّحوا اللَهَ في إتمامِ نعمتِه

(همان)

این ابیات جوزف هاشم در واقع بیانگر دو سخن پیامبر می‌باشد که در منابع دیگر هم ذکر آن آمده است.

بیت اول اشاره دارد به: « من كنتَ مولاه فعليٌّ مَولاه»

بیت دوم نیز اشاره دارد به:« مَن أحبَّ علياً فقد أحبني و من أحبَني فقد أحبَّ اللهَ، ومن أَبغض عليّاً فقد أبغضَني، ومن أبغضَني فقد أبغضَ الله.»

آیه ۳ سوره مائده نیزکه آیه إکمال نام‌گرفته و مراد از آن إکمال دین است اشاره به همین مطلب دارد.« اليوم أكملتُ لكم دينَك و أتممتُ عليكم نعمَتي و رضيتُ لكم الإسلامَ ديناً»« امروز دین شما را به حد کمال رساندم و نعمتم را بر شما تمام کردم. بهترین آیین راکه اسلام است برایتان برگزیدم.»

می‌بینیم که شاعر مسیحی دیگر جوزیف هاشم نیز نسبت به این امر مهم (غدیر) بی‌توجه نبوده و قسمتی از اشعار خود را بدان اختصاص داده است.

ه. سعید عقل

وی متولد ۱۹۱۲م شاعر و ادیب برجستهٔ لبنانی و دارای آثار و دیوان‌های شعری متعدد به عربی و فرانسه است. از آثار او می‌توان به نمایشنامه‌های شعری« *قدموس*» و«*بنت يفتاح*» و دیوان‌های «*أجراس الياسمين*»،«*كأس الخمر*» و «*خماسيات*» اشاره کرد (الجبوری،۲۰۰۳م،ج۳،ص،۴۱).

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

سعید عقل با گسترهٔ وسیع دانش خویش برای خوانندگانش روشن می‌سازد که ولایت امام علی (ع) در روز غدیر، همچون تاج کمال رسالت اسلام و پایان راهی است که پیامبر (ص) آن را برای تداوم و سلامت دین خود ترسیم نمود. همچنین برای آن که ضمانتی باشد برای سرزندگی رسالت او، به واسطه ولایتی که با علی (ع) آغاز شد. همان گونه که سعید عقل تاکید می‌کند با امامان پس از او حضرت فاطمه (س) به پایان رسید به طوری که خانهٔ آن دو، محل نزول وحی الهی و جبرئیل (ع) می‌باشد (انور هیفا، ۲۰۱۰م،ص،۶۲۸).

شاعر سعید عقل، در قسمتی از اشعار خود تصور می‌کند که جماعت مردم با خضوع ایستاده‌اند تا اعلام خبر را از زبان رسول اکرم(ص) بشنوند. وی این واقعه را چنین به تصویر می‌کشد:

در روز غدیر وقتی جبرئیل ندا در داد که: ای پیامبر آن‌چه را که از جانب پروردگار بر تو نازل شد ابلاغ کن. پس حجاب‌ها و مانع‌ها از میان رفت. پیامبر در این هنگام فرمود: هرکس که من مولای او هستم علی نیز مولای اوست. در این صورت رسالت خود را کامل کرد. در این هنگام چقدر راه بر ره پویان روشن و کامل شد. و امامت و مباحث دیگری نیز مطرح شد، کسانی که مکان نزول خدا یا مقام قرب اویند. چرا که در هر زمینی خاندانی پاک و طهارت بخش وجود دارد. که نام این‌ها در کتاب‌های آسمانی هم دیده می‌شود، در حالی که خطایی در آن‌ها راه ندارد:

تخيلتُهُم يومَ الغديرِ و قد سما
سماويّهم:«بلّغ»، فمُزّقتّ الحُجُب
فقال:« ألا من كنتَ مولاه فليَكُن...»
و أكمَلها. يا طيبَ ما اكتملَ الّدربُ!
و كانت إماماتٌ و كانت مطارحُ
محطّ نزولِ اللهِ أو يقربُ القربُ
ففي كلِّ أرضٍ بعد بيتٌ مطيّبٌ
علي اسمِ الأولي في الكُتبِ ليسَ لَهم شطبُ

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

(سعید عقل،۲۰۰۶م،ص،۳۷۷)

با توجه به مضامین اشعار این شاعران مسیحی می‌توان گفت: تقریبا همگی ایشان با مضامین مشابهی از جمله :گرد آمدن مسلمانان در محلی به نام غدیر خم و اعلان خبر جانشینی علی (ع) توسط پیامبر(ص) به بیان واقعه غدیر پرداخته ، و توانسته‌اند با صداقت و امانت‌داری چگونگی اعلام بیعت غدیر را به تصویر بکشند، همان بیعتی که اکنون هیچ عذری برای انسان بهانه‌جو باقی نمی‌گذارد.

شاعر شیعی مفجع بصری(وفات ۳۲۰ه) در زمینهٔ غدیر چنین می‌سراید:

قال هذا مولیً لمن کنتَ مولا ه جهاراً کقولها جهوریًّا

والٍ یا ربِّ من مُوالیه و الضِّر ه و عادِ الّذي یُعادي الوصیّا

(نوری، حسینی،۱۳۹۰،ص،۶۸)

شاعران پارسی‌گوی نیز سهم بسزایی در نظم محتوای غدیر و حفظ ونشر آن در قالب شعر داشته‌اند. شهریار شاعر معروف فارسی زبان در این زمینه چنین می‌سراید:

به غوغای غدیر خم ندیدید؟ به دست شه چو شاهینم نشیمن؟

نه با آن خطبه«من کنت مولاه» علی را برد بر اعلا و اعلن؟

(شهریار،۱۳۸۵،ج۱،ص،۱۴۷)

«ولی» به معنای دوست نیست

باید دانست که کلمه ولی به معنای دوست نیست؛ چراکه عاقلانه نیست که پیامبر (ص) بیش از یکصد هزار نفر را در هوای گرم و در بیابان‌های خشک و سوزان متوقف کند تا به مردم بگوید که هرکس که من دوست اویم علی (ع) نیز دوست اوست. زیرا دوستی مسلمانان از بدیهی ترین مسائل اسلامی است که در آغاز اسلام وجود دارد و بارها پیامبر مردم را به دوستی دعوت می‌کرده است.(مکارم شیرازی، ۱۳۸۵،ج۵،ص:۱۶)

نتیجه

علی(ع)امامی است که خدا و رسولش خواستند که تا برای همیشه، هدایت‌گر مردم

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

به سوی چیزی باشد که خدا و رسولش فراخوان مردم به سوی آن هستند. غدیر حافظ گذشته اسلام و ضامن بقای آینده آن است، که سیاست‌گزار آن، خداوند تعالی و اعلان کننده‌اش پیامبر(ص) و مجری آن دوازده امام معصوم(ع)می‌باشد. واقعه غدیر نه فراموش شدنی و نه کهنه شدنی است. بسیاری از سرایندگان عرب، غدیر را دست مایه اشعار خود قرار داده‌اند و غدیریه‌های زیادی سروده‌اند که حاکی از بیان داستان غدیرو ولایت و محبت به علی(ع) می‌باشد. شاعران مسیحی مذکور هم به این واقعه نیز اهتمام داشته‌اند. و به مضامین تقریبا مشابه اشاره کرده‌اند، از جمله اینکه: همگی این شاعران در واقع قبل از اعلان خبر ولایت، توسط پیامبر فضای قبل از آن را و تجمع کاروان را در محلی به نام غدیر خم به تصویر کشیده‌اند. آمدن جبرئیل و ندای آن به پیامبر، به اینکه خبر ولایت مولای متقیان را به مردم ابلاغ کند. پیامبر با ایراد جمله«من کنت مولاه فهذا علی مولاه». که به طور کلی مفهوم و چکیده غدیر است، رسالت خود را به کمال رساند و آن پایان راهی است که پیامبر برای تداوم وسلامت دین خود ترسیم نمود.

فهرست منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم

۲. انصاری، محمد باقر، ۱۳۸۴،اسرار غدیر، تهران ، انتشارات تک، چاپ یازدهم.

۳. انطاکی، عبدالمسیح، ۱۹۹۱م، ملحمة الامام علی، بیروت لبنان، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات

۴. انور هیفا، راجی، ۲۰۱۰م، الإمام علی(ع) في فکر مسیحی المعاصر، بیروت: دارالعلوم.

۵. انور هیفا، راجی، ۱۳۸۹، امام علی(ع) در اندیشه مسیحیت معاصر، مرتضی قائمی، نوذر عباسی، انتشارات

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]

دانشگاه بوعلی سینا همدان.

۶. امام علی(ع)، ۱۳۸۵، نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین(ع) ، قم، چاپ ۴۰.

۷. الجبوری، کامل سلیمان، ۲۰۰۳م، معجم الادباء من العصر الجاهلی حتّی سنة ۲۰۰۲ م. بیروت: دارالکتاب العلمیه.

۸. جرداق، جورج، ۱۹۵۸م، الإمام علي صوت العدالة الإنسانية، بیروت، دارالفکر العربي.

۹. ری شهری،محمد، ۱۳۸۶،دانش نامه امیر المؤمنین(ع)، قم، دار الحدیث.

۱۰. زائری، محمد رضا، ۱۳۸۹، پدر ، پسر روح القدس. تهران ، انتشارات خیمه، چاپ دوم.

۱۱. زرکلی ، خیر الدین، ۱۹۸۰م، الأعلام، بیروت، دارالعلم للملایین.

۱۲. سلامه، بولس، ۱۹۹۰م، عیدالغدیر، المؤسسة الثقافیة لهیئة أنصارالحسین(ع).

۱۳. شکور، جورج، ۲۰۰۶م، ملحمة الإمام علی.

۱۴. شهریار، محمد حسین، ۱۳۸۵،دیوان، ج۱، تهران، چاپ ۲۸.

۱۵. عبدالّلهی،حسن، ۱۳۸۱، فضایل علوی در حدیث دیگران، سبزوار: ابن یمن.

۱۶. معروف الحسینی، هاشم،۱۳۶۱، زندگینامه امیر المؤمنین، ترجمه دکتر علی شیخ اسلامي، تهران، مؤسسه اهل بیت.

۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۵، تفسیر نمونه، تهران ، دار الکتب السلامیه، چاپ ۲۴.

۱۸. نوری کیذقانی، سید مهدی، ۱۳۹۱، مولای جاودانه ادیان، چاپ اول، مشهد، انتشارات امید مهر.

۱۹. نوری کیذقانی، سیدمهدی و حسینی، سید مرتضی، ۱۳۹۰، شباهت های امیر المؤمنین(ع) و پیامبران(ع)، انتشارات امید مهر، چاپ اول.

۲۰. یعقوب، امیل بدیع، ۲۰۰۴م، معجم الشعراء منذ عصر النهضه، بیروت، دار الصادر.

غدیر است ،بیان شده است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1392.10.38.9.1]